

s bezprávnym poč. nerovnoprávnym postavením pracujúcich tried a súčasne poučal čitateľov o význame štátu a práva v dejinách Uhorska.

Na konci úvodu zdôrazňujú autori, že publikácia má len takúto informatívnu úlohu a „nie je cieľom knihy posúdiť otvorené a diskutabilné otázky“ (str. 38). Z nášho československého hľadiska je však táto výhrada neprijateľná. Práve preto, že ide o popularizačnú prácu popredných maďarských socialistických právnikov, ktorá môže a chce ovplyvniť maďarskú verejnosť, pokiaľ ide o správne marxistické pohľady na dejiny Uhorska poč. Maďarska, mohli sme očakávať, že sa nevyhne národnostnej problematike, menovite národnostnej politike buržoázneho Uhorska. Žiaľ, v tomto smere ani recenzovaná kniha neprekročila všade úzkym maďarským nacionálnym aspektom vymedzené hranice. V úvode, ktorý má viesť čitateľa k porozumeniu textu zákonov a ich významu, vyznieva to tak, že pri zdôrazňovaní pokrokovosti boja Maďarov o národnú nezávislosť sa nepodčiarkuje dostatočne, že boje proti rakúskemu absolutizmu (17.–18. stol.) mali konzervovať stavovské výsady maďarskej šľachty, pričom však stavovstvo v porovnaní s absolutizmom ako poslednej fázy feudalizmu nemôže byť pokrokom, prinajmenšom z hľadiska ekonomického vývoja; že „sloboda a nezávislosť“ Uhorska (1791:10) sa nevzťahovala len na Maďarov, že za maďarskú nezávislosť (1848–1867) sa bojovalo na ťarchu a účet nemaďarských národov Uhorska (str. 10, 14).

Myslím, že pri hodnotení r. 1848 mohli autori povedať, že národnostný zákon 1849:7 prišiel neskoro, a preto bol neúčinný, že v r. 1849–1867 bola fikcia maďarského národného štátu hlavnou príčinou komplikácií a ťažkostí a táto fikcia presadzovaná vo vyrovnaní, stala sa základňou národnostného útlaku do r. 1918 (str. 320, 321). Takisto sa mohli v popularizačnej práci vysvetliť príčiny vzniku nástupníckych štátov a nie tvrdiť, že Károlyiho vláda „sľúbila Rusinom autonómiu“, keď ich zem bola pripojena k ČSR a že „v poslednom okamžiku“ priznala autonómiu Slovákom (zák. čl. 1919:30) v Uhorsku, t. j. tri mesiace po vzniku ČSR! Tieto zákony neboli v žiadnom prípade pokrokové (str. 30) a prísľub autonómie dokonca v januári 1919 bola prázdna a zameškaná propaganda, pretože nemaďarské národy uplatnili a uskutočnili svoje práva na úplnú štátnu nezávislosť už pred vznikom Maďarskej republiky. Takýto nesprávny výklad vznikol tým, že pohľad autorov úvodu je úzky a izolovaný od medzinárodných udalostí doby, v ktorej posudzované zákony vznikli. Škoda, že práve v tomto smere nedomyslená koncepcia úvodných partíí zníži správny popularizačný efekt – inak vzorne zostavenej publikácie – práve v dôležitej oblasti zhodnotenia našich národných vzťahov v minulosti. Správny a jednotný pohľad by bol predsa v obojstrannom záujme našich bratských socialistických krajín, i v záujme tak plodne sa vyvíjajúcej spolupráce československých a maďarských právnych historikov.

*Martin Vietor*

**Karel Malý, Policejní a soudní perzekuce dělnické třídy v druhé polovině 19. století v Čechách, Academia — NČSAV, Praha 1967, 284 str. (Právněhistorická knižnice, sv. 8).**

Tímto spisem, který je zároveň docentskou habilitační prací autorovou, splácí naše právní historie do značné míry svůj dosavadní dluh závažnému tématu, jímž se velkou převahou, ba téměř výlučně zabývali zatím historikové

neprávníci. Jde tu o konfliktní situace vyvolané revolučním bojem dělnické třídy za kapitalismu u nás a o jejich právní, resp. právněhistorickou, v podstatě tedy institucionální, stránku.

Cíle práce jsou dobře vytčeny v devítistránkovém úvodu, kde se zároveň zjišťuje současný stav vědeckého poznání této problematiky a podává se výklad o metodách, jichž autor použil. Upozorňuje se tu zejména, že „právní problematika, se kterou se tady setkáváme, je po technické stránce zpracována, avšak zpracována buržoazní oficiální vědou v zájmu a pro potřeby buržoazie“ a že v tomto směru „poprvé se na právní instituce díváme nikoli z hlediska ‚veřejného zájmu‘ společnosti, kterou měly chránit, ale z hlediska těch, které měly držet na uzdě“ (str. 6).

Přímým pokračováním Úvodu je na konci spisu „Závěrečné shrnutí“. Upozorňuje se tu na problémy, jež zůstaly otevřeny a rekapituluje se hlavní výsledky, k nimž studium autorovo ve všech třech hlavních oddílech práce dospělo. Věcně, klidně a jasně podává v těchto dvou partiích (úvodní i závěrečná) autor jakési své právněhistorické kredo. Oprávněně poukazuje na to, že plný historický obraz bojů dělnické třídy za kapitalismu bez odborného právněhistorického pohledu není možný, ba že se bez něho v mnohém směru stává nejasným, mlhavým a nesrozumitelným. Přesvědčivě ukazuje — konkrétní důkaz podává pak o tom práce sama —, jak významné archívni prameny zůstaly zatím stranou pozornosti badatelů a jak cenné je jejich zpracování právě pro klíčovou otázku třídního rázu buržoazního státu vůbec; státu navenek liberálního, jako bylo staré Rakousko, zvláště; a jeho státního aparátu, soudního a policejního pak zcela speciálně. Jedním z hlavních úkolů práce zřejmě bylo, odhalit třídní jádro každodenního fungování tohoto státního aparátu, prokázat jeho ostře potlačovatelské třídní rysy a odkrýt zároveň totéž jádro, to jest zásadní zaměření proti dělnické třídě, i v zákonodárství (opět na pohled liberálním) habsburské monarchie druhé poloviny 19. století. „Není rozsudku a policejního opatření nad příslušníky dělnické třídy, který by nebyl jasným a přesvědčivým důkazem třídní aplikace zákona, aplikace prováděné soudci, sloužícími buržoaznímu státu,“ říká autor výstižně na str. 6. A právě tak by ovšem mohl říci, že není právní normy, jež se mohla vztahovat na boj dělnické třídy, aby v ní nebyla zadní dvířka, umožňující pravý opak toho, co halasně proklamovaly platné buržoazně-demokratické ústavní zákony, totiž pravý opak buržoazně demokratických ústavních a občanských „svobod“.

Byla to administrativní a soudní praxe spolu s odbornou tehdejší interpretací platných právních norem, co se stávalo pro skutečnou tvář státního aparátu a vlastní smysl a obsah platného práva rozhodující. Rozbor toho všeho pak přirozeně nemůže dnes dát nikdo jiný než marxisticky poučený historik-právník, k němuž jedině hovoří řečí dokonale živou jak zachovaný materiál soudních a policejních registratur, tak materiál legislativy na všech jejích stupních i konečně bohatá látka — neprávnickovi zcela uzavřená — soudobého rakouského a zvláště českého právníctví.

Říká-li autor na str. 13 Úvodu, že jeho práce „nemůže být z hlediska právněhistorického než první pokusnou sondou“, pak je to teze příliš skromná: ve skutečnosti jde tu o práci základní, do široka otevírající dveře našemu poznání a umožňující na velmi rozsáhlé frontě, historické i právněhistorické, další bádání. Je to tím významnější, že i časový záběr této práce je dosti široký, neboť sahá od samých revolučních let 1848—1849 do let devadesátých

předchozího století, čímž jsou podchyceny velmi bohaté, složité a pestré dějiny rakouské poloviny habsburské monarchie, tvořící této práci celkový rámec.

V první kapitole, věnované perzekuční odezvě stávek, se autor správně soustředil především na akce soudního aparátu, které dosud zůstaly mimo pozornost literatury. Výkladu o soudní perzekuci stávkového hnutí předchází ještě poutavě podaná partie o vývoji předpisů o stávkách a o potlačování stávek policií, četnictvem a armádou, vesměs spočívající na bohatém a nevyužitém dosud archívním materiálu, v němž zvláště vynikají údaje o zásazích četnictva a armády podané na str. 31–57. Vůči těmto úsekům jeví se pak ovšem § 5 „Soudní formy perzekuce stávkujících“, v němž rovněž mohlo být těžiště nových poznatků, poněkud hubeným, neboť čítá jen 11 stránek textu a 21 poznámek. Je to však nahrazeno tím, že výklad je zde zdařile zhuštěn a poznatky více zobecněny než u poněkud kasuistického paragrafu předchozího.

Kapitola II, přibližně stejně rozsáhlá jako první, je věnována „Perzekuci dělnických spolků a shromáždění“.

Dobrý přehled vývoje na základě právních pramenů — ač ovšem poněkud historicky bezproblémový — přináší její § 2, sahající až k prosincové ústavě a k prvním dvěma rokům její platnosti. Přímo na něj navazuje § 3, líčící — převážně na základě literatury (L. Brügel a materiály jím shromážděné) — novou situaci po r. 1869, kdy cíle a snahy sociální demokracie byly prohlášeny v Rakousku za „státně nebezpečné“.

K archívnímu materiálu se naproti tomu zase vrací a je převahou na něm vybudován § 4 výtečně rozebírající praxi při povolování dělnických spolků. Totéž platí o třech dalších paragrafech, jimiž je tato kapitola zakončena. Osvětluje se v nich jednak režim dohledu nad dělnickými schůzemi a shromážděními (§ 5), jednak soudní perzekuce účastníků dělnických schůzí (§ 6) a demonstrací (§ 7). Těžiště práce přesouvá se zde i pro čtenáře do velmi rozsáhlého, bohatého a pestrého systému poznámek, kde je uložen poutavý, poučný a ilustrativní materiál faktografický, cenný zvláště také — mimo jiné — pro poznání mentality našeho pracujícího lidu v době před sto lety. Klasickým dokladem toho je rozsáhlá poznámka 151 (na str. 127–128) nově osvětlující ze soudních spisů známou kladenskou bouří z 20. 6. 1889.

Perzekuci sociálně demokratické strany samé je věnována největší část spisu Karla Malého, totiž III. kap. zaujímající str. 132–263 textu, provázená 324 poznámkami a představující tedy vlastně samostatnou, velmi užitečnou monografii.

Po dvou prvních paragrafech, v nichž jsme uváděni na základě rozsáhlé dosavadní literatury do problematiky vzniku sociálně demokratické strany u nás, přichází první větší problém tohoto oddílu, totiž postavení politických stran v rakouském právním řádu, a to jako soubor otázek, vystupujících pak v podstatě stejně i v předmnichovské republice. Po jeho — převahou právníckém — vyjasnění věnuje se autor opět historickému líčení jednotlivých kategorií perzekučních opatření, které skoro vesměs podává na základě dosud nezpracovaného spisového materiálu Ústř. stát. archívu.

Na str. 142–159 nacházíme tu především jednu z nejzajímavějších statí celého spisu, totiž výklad o policejních opatřeních proti I. Internacionále a jejímu vlivu v Čechách. Na to následuje neméně zajímavá a velmi dobře politicky promyšlená i historicky propracovaná kapitola o cílech a metodách policejní perzekuce po založení rakouské sociálně demokratické strany a bystře

právnicky propracovaná partie (§ 6) o perzekuci dělnického tisku, obtížná tím, že klade nároky na zvládnutí různých teoretických i praktických nuancí značně složitého rakouského tiskového práva.

Zatímco následující § 7 tvoří jen jakýsi přechod k dalšímu výkladu, počíná paragrafem 8, (nazvaným „Pokusy mezinárodní reakce o vytvoření aliance k boji proti dělnickému hnutí“) opět pro posuzovatele četba nová, plná originálních pozorování a podnětů, a to jak historických, tak právnických. Jejím rámcem jsou pletichy reakčních vlád rozestřené skoro po celé Evropě a jejím jádrem jsou protidělnická opatření rakouské vlády za éry Taaffeovy v osmdesátých letech minulého století (§§ 9–10). Vylíčením soudní perzekuce soc. dem. strany a konkrétně některými obzvláště typickými trestnými činy (např. urážka císaře) pak celý výklad vyvrcholuje a končí, přičemž tyto poslední dva paragrafy jsou doprovázeny fotografickými reprodukcemi ze soudních spisů a dvěma grafickými přehledy s daty o počtu osob odsouzených pro přečin tajného spolčování.

Jak již tento přehled ukazuje, jde o práci nesporných vědeckých kvalit, a to zejména v kapitole třetí, která představuje nejzdařilejší a jaksi reprezentativní partii celého spisu. V této práci podařilo se autorovi spojit výsledky předchozí badatelské přípravy právníké i historické, prokázat vysoký stupeň heuristické erudice, zaujmout kritické stanovisko k dosavadnímu bádání, vhodně uplatnit marxistické politické vzdělání a konečně i propůjčit slovesnému vyjádření vědecké práce dobrou formální úroveň a působivou vnější podobu (toto poslední se týká jak vlastního textu, tak jeho nerozlučného doprovodu v poznámkovém aparátu).

Určitou stinnou stránkou práce je, že třídní boj, jemuž je v podstatě knížka věnována, je jaksi uměle oddělen, ba někde až odpreparován od ostatního života české společnosti, jehož přece byl nedílnou součástí a v němž jinak do popředí vystupovaly a s třídním bojem se různě prolínaly a kombinovaly otázky tak závažné, jako byly boj za národní existenci Čechů v komplikované a měnivé konstelaci tehdejší Evropy, pro kterou byl charakteristickým vzestup sjednoceného Německa; boj o politické postavení českého národa v mnohonárodním habsburském soustátí a v Předlitavsku zvláště; dovršení procesu vzniku novodobého českého národa; boj české buržoazie za hegemonii v národě a její snahy o hospodářské, politické i kulturní uplatnění ve světě atd.

Vůbec vyvolává zdařilá kniha K. Malého myšlenku, že by bylo záhodno stejným způsobem podrobit vědeckému rozboru a vylíčit v novém pojetí perzekuci českého národně osvobozovacího hnutí v druhé polovině 19. století, pro niž zatím jsme odkázáni jen na zastaralé – ač stále cenné – spisy rázu *Arbesova Pláče koruny České neboli Perzekuce lidu českého* (2. vyd. 1894).

Po stránce ryze vnějškové jsou kazem knihy neopravené tiskové chyby, např. na str. 23 „Sborník“ místo správného „Slovník“ (veřejného práva), nebo na str. 70 (o straně sociálně demokratické) „československá“ místo správného „českoslovanská“ (zde hned třikrát).

Václav Vaněček